

ÁTVILÁGÍTVA – Iványi Magdolna (Kecskemét) levele megjelent a Petőfi Népe című megyei lapban

TISZTELT POLGÁRMESTER ÚR, KÉPVISELŐ-TESTÜLET!

Mi, pedagógusok aggodalommal, kétségekkel szemléljük az Önök törekvéseit, amelyek az oktatási intézmények pénzének elvonására irányulnak. Kétségeink közül – nem a teljességre törekedve – szeretnénk néhányat továbbgondolásra javasolni. A pénzelvonásból következők a szakkörök és az edzések, tehát a délutáni foglalkozások megszűnése. E tevékenységek nemcsak azt a célt szolgálták, hogy egyéni képességeket fejlesszenek, hanem általában is hasznos időöltést biztosítottak tanulóink számára. Éppen azoknak a szociálisan hátrányos helyzetű gyermekeknek, akiknek szülei ezt biztosítani nem tudják. Ezek a tanulók így még hátrányosabb helyzetbe kerülnek: otthoni ellenőrzés, nevelő közösség, értékközvetítő program helyett marad számukra a magány vagy a bandákba verődés. A csavargás, a lakótelepi tereken történő rombolás, vagy az öncélú, léleknyomorító időöltés a játéktérben.

Talán Önök nem érzik ennek veszélyét? Járják végig az utcákat, tereket, játéktérket 14 óra után! Látni fogják: már most is éppen elegendő csellengnek diákjaink közül. Megéri-e ennek a városnak, hogy az ő számuk szaporodjon, rombolva környezetét és önmagát?! Nevek, ismerősök híján hihetetlennek tűnhet, amit állítok, de én, mi ismerjük, tanítjuk ezeket a gyerekeket. S tudjuk, hogy a 10-14 éves korosztály 50 százaléka potenciális alanya az ilyen sorsra kerülésnek! Éppen az említett foglalkozások mentették meg őket, amiket most Önök megszüntetni terveznek! Pedig nálam jobban tudják: a társadalom további hanyatlásának megakadályozása kevesebbe kerül, mint a gyökeréig romlott megjavítása!

Úgy gondolom, hogy politikai, s vezető szerepüket éppen azért vállalták, mert szembesültek az elmúlt évtizedek hamis értékeket közvetítő hatásaival, s azok ellen akartak tenni. Éppen most kellene az ifjúságot a valódi értékek megismerésére, befogadására alkalmassá tenni, s gyakran a szülői hatások ellenére erkölcsöt, toleranciát, a környezet és a társadalom iránti megbecsülést tanítani számukra. És most hagyjuk őket magukra?

Gondtalan jövővel oly kevésbé kecsesítő korunkban most kellene őket a konfliktusok – ne adj Isten: kudarcok – elviselésére, a küzdeni és lemondani tudásra nevelni. A növekvő veszélyeket ismerve (drog, bűnözés) most kellene őket képessé tenni önmaguk védelmére. S most ne tegyünk értük semmit? Annyit se, amennyit 2-10-20 évvel ezelőtt még megtehettünk, s amiről ma látjuk, hogy az is kevés volt?! Nemcsak rövidlátó, de pusztító politika az, amelyik a jövőn veszi meg a jelent!...

„Nyelvében él...” /?!/

Török László¹

Ez a foglalkozásterv eredetileg az 1994. november 12-én Kecskeméten megrendezett „HOL-MI”-ra készült. Csoportommal – amely akkor négy hónapos drámajátzó „rutinnal” rendelkezett – be is mutattam. Aki látta, talán el tudja dönteni, mennyiben tért el a megvalósulás a bemutatkozó írásban megelőlegzettekől, s mennyiben felelt meg a dráma, a tanítási dráma, az oktatásban alkalmazott dráma stb. követelményeinek.

Ennyi idő elteltével úgy ítélem meg, hogy a „filmet forgatunk” fikciótól elszakadva – hisz nincs perdöntő hatással a munkára – **egy anyanyelvi órasorozat** (vagy tábor) **hosszabb folyamatában hasznosítható gyakorlatfűzért tudok átnyújtani az olvasónak** (kiemelés tőlem – K. L.), más célok, más igények által módosított szabad alkalmazásra.

Így írtam tavaly a tervezetről:

A tanítási terület: anyanyelvi oktatás, irodalom.

Mi a foglalkozás célja? Nem leíró nyelvtani ismeretek felmondása, nem tesztszerű helyesírási tréning és/vagy felmérés, nem kötetlen beszélgetés a nyelvről, a nyelvhasználatról, nem az erről szóló műsor összeállítása és „betanítása”, nem metanyelvi szövegek elemzése, nem nyelvművelő cikkek tanulságainak megfogalmazása, nem beszédtechnikai gyakorlatsor – mint, egyébként, a jelölt tanítási terület létjogosult tevékenységi formái –, hanem cselekedtetésre építő, problémák („betegség tünetek”) felismerésére és megoldására ösztönző, fantáziát, kreativitást, szabályismeretet, könyvhasználati jártasságot, beszéd- és improvizációs bátorságot igénylő közös tevékenykedés.

A *fókuszban* az áll, hogy gyógyítható-e a megbetegedett nyelv? Illetve, ha a nyelv mint absztrakció önmaga nem lehet beteg, a használóinak – azaz nekünk – mit kell tennünk a felépülésért?

A foglalkozás menete

1. Tünetek

A tanár megkéri – a foglalkozás előtti napokban – az arra legalkalmasabb tanítványát, hogy készüljön a Kőlcsey szöveg többféle stílusban/hangnemben történő felolvasására. Olvassa fel: a.) ünnepélyesen, szónoki hevülettel; b.) tárgyilagosan, hűvösen; c.) unott, közömbös, „mi közöm ehhez” stílusban.

Melyik hangnem fejezi ki leginkább a mai hozzáállást, nyelvhasználói beállítódást? Milyen bajok vannak a

¹ Török László szabadszállási általános iskolai tanár. 1994-ben tette le a drámajáték-vezetői vizsgát – kiváló eredménnyel.

nyelvvél? Miért beteg? Ilyen és ehhez hasonló tanári kérdések indíthatják azt a rövid, nagycsoportos beszélgetést, melynek célja a tünetek összegyűjtése, rendszerezése az adódó szempontok szerint. (Pl.: helyesírás, helyesejtés, beszédtechnika, nyelvhelyesség stb.)

„...Teljes birtokában lenni a nyelvnek, melyet a nép beszél: ez az első elengedhetetlen feltétel. De erre még nem elég azon nyelvmiszeret, amely dajkánk karjai közt reánk ragadt, s azt hinni, hogy gyermekkori nyelvünkkel az élet és tudomány legmagosb s legtitkosb tárgyait is tisztán s erőben előadhatjuk, nevetséges elbizakodottság. ...

...Meleg szeretettel függj a hon nyelvén! – mert haza, nemzet és nyelv, három egymástól válthatatlan dolog, s ki ez utolsóért nem buzog, a két elsőért áldozatokra kész lenni nehezen fog. ...soha ne feledd, miképpen idegen nyelveket tudni szép, a hazait pedig lehetségig mívelni kötelesség.”

Kölcsey Ferenc: Parainesis (részlet)

2. A kontextus megajánlása

A filmforgatás tizenéveseket feltételezhetően izgalomba hozó fikciója, a kvázi-szakértői szerep, a filmes technikák (snitt, szinkron) alkalmazhatósága – ami motiválta e nem elhagyhatatlan „minta” kitalálását.

Néhány filmrendező – elszorodva nyelvünk állapotán – elhatározta, hogy „Nyelvében él...(?!)” címmel nagyszabású filmet készít. Járják az országot és a legkülönbélebb korú, tudású csoportokkal próbálják ki a forgatókönyv jeleneteit, hogy azután a munkakópiák alapján hivatásos színészekkel véglegesítsék a felhívó erejűnek szánt filmet. A megállások nélkül vett próbajelenetekben mindenkinek adott a hibázás joga, és minden feladathoz rendelkezésre áll a produkció „mozgó könyvtára”.

Megjegyzések:

- A tanári szerep: a rendező. Táskával, jegyzetekkel, hóna alatt egy „csapóval” érkezik. A konkrét feladat megkívánta más szerepe is léphet.
- A feladatokhoz szükséges összes könyv, a kiscsoportok létszámának megfelelően, valóban rendelkezésre állt. (Egyéni könyvhasználat gyakorlása!)
- Mostantól kezdve tehát a képzelt – a „rendező” kezében lévő forgatókönyv szabályozza, ritmizálja a tevékenységet.

3. „Verbroom”

Bemelegítést, beszédtechnikai gyakorlást célzó feladat. A film szereplői egy elvarázsolt kastélyba kerültek, ahol egy szoba foglyai, és beszélniük kell szabadulásuk érdekében. Lézeres hibaérzékelővel ellátott varázsszőnyegen kell ellépkedniük a kijáratig. Csak a szőnyegre írt nyelvtörő gyors és hibátlan elmondása után ad zöld utat a készsülék. A „varázsszőnyegek” (csomagolópapírokon) előre megírt szövegek, nyelvtörők. Például:

- Fekete bikapata kopog a patika pepita kövén.
- Nincsen olyan szépen szóló szép sípszó, mint a szászsebesi szépen szóló szép sípszó.
- Itat a csetneki csikós a Tiszán. Sárga cserépből csinált csengő cseng a csetneki csöndes csikós csikaja nyakán.
- Roppant bottal koppantottam, szöcském csacsokán szöckent. Papnadrágban kappant fogtam, macskám fecskét hökkent.

4. „Hello!”

Bajok vannak az üdvözlőformulákkal, a kapcsolatfelvétellel is. A rendező jól láthatóan (ruhára tűzött lapra írva) jelzi, hogy kit játszik ő, kinek a szerepében fordul feléjük. A gyerekek a megjelenő figurához válasszanak saját szerepet és köszönet, üdvözlőjét. Rövid, szöveges helyzetjáték is kezdeményezhető, amennyiben a megszólító a köszöntés után valamilyen problémát is megfogalmaz, tartva magát az első pillanatban felvett beállítódáshoz (pl. király és alattvaló; királynő és udvari bolond).

A rendező szerepkártyái: „tanárod”, „ellenséged vezére”, „Józsi bácsi”, „a polgármester”, „a fiú/lány akit már régóta meg akartál szólítani”, „rendőr”, „Őfelsége a király”, „testvéred az új ruhájában”, „idegen úr a vasútállomáson” stb.

A tanár számára jó lehetőség, hogy a felvett szerepben bátorítsa, javítsa, segítse, „provokálja” – végső soron tanítsa a nyelvet használó diákokat.

5. a. „Vetítés!”

A film egyik epizódjában világtalanokkal találkozunk. Látók mesélnek nekik a látható világról.

„Látókra” és „vakokra” oszlik a csoport (később szerepcseré!). A rendező felmutat, körbehord dolgokat, amelyeket a látók leírnak, bemutatnak, szóval „levetítenek” a vakoknak (gyertyatartó, bábú, portré, tarisznya, bármi – lényeg a minél érzékletesebb „vetítés”).

5. b. „Közvetítés!”

A rendező – a játék folytatásaként – a közismert Rudolph-féle teszt néhány kinagyított képét mutatja fel. Most már mindenki „látó”. Azt kéri, hogy a gyerekek egyes szám első személyben szólaltassák meg az arcot. Tehát ne arról beszéljenek, hogy mit látnak az arcon, hanem az arc viselőjeként, tulajdonosaként valljanak, kérjenek, sopánkodjanak, dühöngjenek, kérkedjenek stb.

6. „Helytelend” I.

Egy olyan településen forgat a stáb, amelyik arról híres, hogy ott az utcán, a falakon, a kirakatokban, a hirdetőkönyv olvasható „írásművek” szinte mind(ig) hibásak. Négy kiscsoportot kér, hogy segítsen a berendezőnek, a díszlettervezőnek. tervezzék, írják meg Helytelend „rémségeit”, elrontott hibás *plakátjait, hirdetéseit, cégtábláit, névsorait* (emlékoszlop, bajnokcsapat).

Az önálló csoportmunka után – forgatáson kívül – a csoportok kicserélik és kijavítják egymás munkáit!

Használható: A magyar helyesírás szabályai 11. kiadás; Helyesírási kézikönyvtár

7. „Egyet mondok, kettő lesz belőle!”

A film egyik szereplője a 99 éves Körmönfont Kálmán bácsi, aki csavaros észjárása mellett arról is híres, hogy a legtöbb szólást ismeri az országban. Az ő vendégeiként kell számot adni szólásértelmező játékos kedvükről. Az alábbi listáról választhat a játészó – személy vagy – csoport, és:

1. Némajátékkal, vagy számbeszéddel az eredeti jelentést, a leírt szavak elsődleges jelentését kell megjelenítenie.
2. Szöveges improvizációval kell olyan jelenetet előadnia, amelynek címe, mottója, tanulsága valamelyik szó-lás másodlagos, átvitt jelentése.

Mindkét játékban a nem játészóknak kell megfejtetniük majd, hogy melyik szólásról van szó. A mindentudó Kálmán bácsi most a tanár/rendező. A listát mindenki kezébe kap(hat)ja, rövid felkészülés után jöhetnek a feladványok. (A „könyvtárban” segítségként: O. Nagy Gábor: Mi fán terem? ill. Margalits Ede: Magyar közmondások és közmondásszerű szólások című könyvei.)

Bottal ütheti a nyomát.

Csütörtököt mond.

Fején találja a szöveget.

Fogához veri a garast.

Mással kapartatja ki a gesztenyét.

Kákán is csomót keres.

Kígyót melenget a keblén.

Eltörött a mécses.

Előre iszik a medve bőrére.

Elhúzzák a nótáját.

Pálcát tör valaki felett.

Csapja a szelet.

Nem hajt a tatár.

Úgy bánik vele, mint a hímes tojással.

Ujjat húz valakivel.

Nyakába veszi a várost.

8. „Helytelend” II.

A helyszín újra Helytelend. Eléggé el nem ítéhető módon, rejtett mikrofonok, „poloskák” lapulnak a település különböző pontjain. Gyűlnek a kimondott „rémségek”. A „lehallgató központban” ott ül a szakértői csoport, amelyik rögtön feldolgozza, javítja a helytelendi eseteket.

Az előre magnóra mondott hibás mondatok *a.)* Hernádi Sándor könyveiből és *b.)* saját magyartanári tapasztalataimból származnak.

- Tartott tőle, hogy törbe csalják, ezért élesen fülelt, figyelt.
(éberem, feszülten, felajzottan)
- A zalaegerszegiek a visszamérközésen is állták a sarat.
(visszavágó mérközésen, visszavágón)
- Mindig átkeresem azt a helyet, ahol napközben vadásztak.
(átkutatom, átvizsgálom, átfésülöm)
- Eloltotta a televíziót, és leültette vendégét a sarokba.
(kikapcsolta)
- Senki sem jelent meg a vezetőség közül a megbeszélésen.
(*vezetők közül, vezetőségből, a vezetőség tagjai közül*)
- Anyám a sikeres kenyérral igyekezett hazafelé a péktől.
(sikerült, jól sikerült)
- Vitamindús ételreceptek tavaszra.
(vitamindús ételek receptjei, vitamindús tavaszi ételek)
- Ritkább az érzelmeszedés a vegetáriánus étrendet fogyasztók körében.
(vegetáriánusok körében, a növényi eredetű ételeken élők körében stb.)
- Két hibát követtem el egy kalap alatt.
(egy füst alatt, egyszerre)
- Szeretnék teljesíteni ezerkilencszáznyolcvan évi tervüket.
(ezerkilencszáznyolcvanadik évi)
- A műsor kellemes meglepetést okozott.
(szerzett)
- Szabadszállás már a középkorban ismert helyiség volt.
(helység)
- Sikerült a bevásárlást lebonyolítani.
(bevásárolni, elvégezni)
- Gyárunk éves szinten 785.400-as nagyságrendben állítja elő termékeit.
(évi X darabot termel)

receptjei)

- A gép hét gombbal rendelkezik.
(hét gombja van, hét gombos)
- A héten megrendezésre kerül a kirakodóvásár.
(megrendezik, lesz)

Tegnap összekötöttem a kezemest a hasznossal.
A versenyre vittek pappírt és mérőszallagot.
Községünk lakói látják az eredményeket, tudják, hogy jól dolgozunk.
Húsz kiló baracot szedtünk reggel óta.
Ezen a napon szünet van a színházakba, múzeumokba és könyvtárakba.
A japánok rengeteget dolgoznak.
A rádióban Pécsy Blanka és Deme László beszélt a nyelvről.
Egyelőre nem értek rá foglalkozni az ügyel.
A szomszédok mindig róllam beszélgetnek, ahelyett, hogy azzal törődnének, mi újság van náluk.
Azt szeretném megtudni, hogy nem-e jöhetne a fiam korrepetálásra.
Én bírnák sokat dolgozni, ha kapnák érte elég pénzt.
Csak tessék ránk bízni a Csabát, majd mi megtanítsuk evezni.
„Árpád hős magzatjai felvirágoznak...”
Avár egyik leghíresebb gazdája Stibor vajda volt.
Persze azok a törvények nem jók voltak.
Nagyon szépen megköszönöm, ha megtennék ezt a szívességet.
Te tudsz találkozni velük, hiszen ti tartátok a kapcsolatot.
Nem tudja, hogy igent-e mondjon.
Ott megismerkedett sok híres írókkal és költőkkel.

(A rendező bejótssza a fenti mondatokat, a csoport pedig rögtön javítja azokat.)

9. „Elejtés”

Sajnos nemcsak Helytelenden rossz a helyzet. A rendező a bemondó kollégák kínos, ijesztő tévesztéseiről beszél, majd az elvárt tudás „jelképes helyeként” egy széket tesz középre, rajta mikrofon. Arra kéri a diákokat, hogy kísérletezzenek a székre tett lapon olvasható nevek helyes kiejtésével. (Pl. Shakespeare, Bordeaux, Cooper, Voigt, Mont Blanc... A sor tetszés szerint bővíthető történelmi, földrajzi, művészettörténeti nevekkal is.) Nem baj, ha nem tananyag a név – lehet akár sportoló, popsztár is –, a kísérletezés a fontos, no és a tanár helyesejtési normát ismerő kontrollja!

10. „Neológok a szeren” (avagy a megértés gyönyörűsége)

Egy szó megértése, helyes használata gyógyszer a nyelv betegségére. Egy új fogalom meg- illetve kitalálása szintúgy az lehet, bár az eredmény néha komikus.

Bele tudunk-e helyezkedni a nyelvújító szándékába? Mennyire hajlékony a nyelvi fantáziánk? Ezt vizsgálja a „patikai” jelenet. A rendező/patikus „megoldásköteles (rejt)vényeket” oszt ki, s időre kéri a megfejtéseket, új elixírének előállításához.

A megoldási idő lejártá után hangos értékelés, egyeztetés.

Forrás: Hernádi Sándor: Szópárbaj; Bárczi-Benkő-Berrár: A magyar nyelv története

11. „Gyermekkor”

A rendező a filmnek egy olyan részéről mesél, amely naplórészleteket dolgoz fel. Téma a gyermekkor, különlegesség a rétegnyelvi szókincs. Először a megadott naplórészletek „fordítását” kell elvégezni (saját kútfő vagy a megjelölt művek alapján), majd néhány, a szöveg sugallta képet, tablót kell beállítani. A kiscsoportos bemutatók tehát tablósorból és az egyes tablókhoz rendelhető mondatok „alámondásából” állnak. Az aláhúzott szavak elhangzása után az eredeti szöveget olvasó szünetet tart és a csoport másik tagja(i) mondja/mondják a lehetséges értelmezéseket.

Gyermekkor

(A nép nyelvén)

Ősz végére már mindig felcsupáltuk az összes kolompért. Sokan voltunk testvérek, győztük a munkát, nagy csajvalékot alkottunk. Sokszor acsítottunk, jó anyám oda-odakoppintott a fejkónkra. Egyszer azért kaptam, mert a szoknyáján (össze)gabincáltam a kollérokat. Máskor a lajtorját törtem össze. Apám nem kólintyált velem, hangosan bakamiatyánkozott és jól elvert. Persze másnap már, früstöközés közben jót dindóztunk az egészen.

A „fordításhoz” használható: Új Magyar Tájszótár I-III.

Gyermekkor

(Az ifjúság nyelvén)

A zárkában sok a gond. Lehetsz agytröszt, vagy lóghat egy deszkád, a kipecázás mindig cikis ügy. A legjobb, ha csőtörés van a trombitádon, akkor nem szólítanak fel, s biztos, hogy nem kapsz szigonyt.

Lajosnak már megint sok kampója van, biztos megint megy nyári egyetemre, én meg jól behúzóok, főleg a rém-tanba, mert jó bizony hitvány esetén kapok egy modern drótkecskét. De én is gyűjtök rá, inkább kibírom Petőfi leve-sen, meg proletárszendvic-sen. Aki meglátja majd a csőszamaramat, biztosan paff lesz.

(Megjegyzés: A paff lesz több szinonimáját soroljátok!!)

A „fordításhoz” használható: *Nyelvművelő kis tükör (84. old. és 91. old.); Nyelvművelő Kézikönyv „Ifjúsági nyelv” szócikke*

999

„Életút-projekt”

Zalavári András²

A csoport: 6-8. osztályosokból álló (többségük nyolcadikos), koedukált, átlagos képességű.

A téma: a gyerekek azt kérték, hogy egy „döntési konfliktus”-ról játsszunk (az általuk felvetett ötletek közül ez kapta a legtöbb szavazatot).

Cél: az elvont erkölcsi értékek és az egyéni érdekek konfliktusának megélése.

Fókusz: egy „szociális foglalkoztató” létesítése és ennek következményei.

Keret: a gyerekek egy négyemeletes társasház lakói.

I. Kontextusépítés

TÖRTÉNÉS

1. Az épület:

1.1. Az épület vázlatos, metszeti rajzának bemutatása csomagolópapíron. Utcanevet választunk, házszámot adunk az épületnek.

1.2. Narráció: Tanácsi bérlakások voltak, az önkormányzat eladta, minden lakó élt a lehetőséggel. Most társasház. A pincszint azonban önkormányzati tulajdonban maradt: a város raktárnak, illetve karbantartó műhelynek használja.

2. A lakók:

2.1. Mindenki nevet választ magának.

2.2. „Lakásfoglalás”, vagyis beírjuk a neveket a ház rajzán jelzett lakásokba.

2.3. Egyéni munka (5 perc): Egy lapra mindenki felírja az imént választott nevét, valamint a foglalkozását, életkorát, a három legjellemzőbb egyéni sajátosságát, a családi állapotát és hogy kivel vagy kikkel lakik egy lakásban.

CÉL

Helyszín, környezet, térbeli elrendezés meghatározása.

Információközlés.

A szerepbelépés előkészítése, a szereppel való azonosulás megkönnyítése.

Mint fent.

Mint fent.

ALTERNATIVA

Közös rajz.

Adásvételi szerződések, tulajdoni lapok bemutatása, átnézése.

A nevek, családi viszonyok szerepkártyák („tulajdoni lapok”) alkalmazásával sorsolhatók is (pl. a „Liszt családja” nevű játék alkalmazásával).

Ha korábban a sorsolást választottuk, akkor történhet a tulajdoni lapokkal, amelyeken ugyancsak be kell írni a tulajdonos (hiányzó) nevét.

Rajz: a szereplő önportréja. Vagy: választás fényképek közül, amelyek hátoldalán akár némi információ is lehet.

² Zalavári András veszprémi általános iskolai tanár, ez év februárjában tette le a drámajáték-vezetői vizsgát.